

**Az 1950 július 28-i államosítás, mint a gyógyszerészet gyásznapja,
avagy pár gondolat egy gyógyszerésztörténésztől a történelem politikai célú
felhasználásának problémáiról**

Dobson Szabolcs

Nemrégiben a Magyar Gyógyszerész Kamra elnöksége úgy döntött, hogy július 28-át, a gyógyszertárak államosításának 1950-es dátumát a Gyógyszerészet gyásznapjává minősíti.

Az ötlet ihletője Bayer István professor úr életében megjelent legutolsó cikkének címe: *„Július 28. a magyar gyógyszerészet gyásznapja: 1950-ben ezen a napon államosították a gyógyszertárakat és a gyógyszerészek, az egészségügy „kizsákmányolói”, a proletárdiktatúra áldozataivá váltak”* (1).

Amint Bayer professor úr is írta, az államosításról ezidáig kevés történeti cikk született és kevés a könnyen elérhető forrásanyag, de a helyzet azért lassan változóban van.

Folyamatban van egy levéltári mélységű kutatómunka is a holokausztól az államosításig, amely minden bizonnyal az eddigi legkomolyabb történeti hozzájárulás lesz az 1944-1950 közötti időszakról szóló ismereteinkhez.

Az államosítással kapcsolatos eddig közölt főbb visszaemlékezések és másodlagos-harmadlagos források

Személyesen én is, valamint a Magyar Gyógyszerésztörténeti Társaság (MGYTT), partnereink, kollégáink segítségével tettünk és teszünk azért, hogy az ismerethiány enyhüljön, és munkánk eredményeit folyamatosan publikáljuk a www.gyogyszeresztortenet.hu honlapon. Az alább említett közlemények is e honlapról teljes terjedelmükben letölthetők.

Az eddig született írások-vélemények nagy része lokális, illetve a rendszerváltást követően ezen felül érzelmileg-politikailag átítatott. Sőt, a politikai-érzelmi jellegű személet elhomályosítja és gátolja a professzionális történelmi igényességet, amely pedig nélkülözhetetlen a történetek reális megítéléséhez.

Ami magát a **“gyásznap” szót illeti**, ehhez hasonló, a **“fekete nap”** már 1997-ben, azaz 19 évvel ezelőtt publikálásra került Écsy Zoltán részéről, akinek egy írása ezzel a mondattal kezdődik: *“A magyar gyógyszerész társadalom fekete napja volt 1950. július 28.”* (2). Ebben az írásában Écsy Zoltán röviden ismerteti a **Borsod-Abaúj Zemplén megyei** patikák államosítását.

Ennél jóval részletesebb dokumentum áll rendelkezésünkre **Baranya megyéből**, Szabó Pál, a Baranya megyei Gyógyszertár Vállalat (később Gyógyszertári Központ) első igazgatója nagyívű

Magyar Gyógyszerésztörténeti Társaság

www.gyogyszeresztortenet.hu

2016. 10. 17.

visszaemlékezéseiből, amelyet a család hozzájárulása és Szabó László professzor úr nagylelkű segítségével nyomán hamarosan publikálunk.

Az 1945 utáni évek magyar gyógyszerészetéről írott kiváló, átfogó összefoglalójukban Böszörményi János és Zboray Bertalan értékes adatokat közöl az államosításról is (3).

Kissné Ábrahám Katalin a **Békés megyei** államosítást is részletesen ismerteti a megye gyógyszerészetét bemutató átfogó munkájában (4).

Bács-Kiskun megye patikáinak történetét az államosítással egyetemben Lóránd Nándor foglalta össze (5).

A **régi Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye déli kerületének** patikáiról államosítással kapcsolatos adatok találhatóak Ébel Zita 1984-es doktori disszertációjában (6).

A **Veszprém megyei** gyógyszertárak államosítás előtti és utáni elnevezései Jankó-Szabó Sándorné 1986-os doktori disszertációjában szerepelnek (7).

Az államosításról (családi érintettsége folytán is) írt még Mohr Tamás (8), Horváth Dénes (9) és Dénes Lajos (9) is.

A megyei gyógyszertári központok államosítás utáni első évtizedét Kovács László összeállításában a Gyógyszerészet közölte 1960-ban (10).

Az államosítás szakmai kulturális emlékek pusztulását előidéző következményeiről Lóránd Nándor írt (11).

A Bayer professzor úr által hivatkozott cikkén (12) felül Nikolics Károly részletesebben érinti az államosítást egy 1993-ban megjelent írásában (13).

Végül, Kempler Kurt közölt egy három részes cikksorozatot a Gyógyszerészetben 1988-ban (14, 15, 16) (amelynek egyikére (11) Bayer professzor úr is hivatkozik). Ez az eddigi legprofesszionálisabb írás a gyógyszertárak és az államosítás történetéről, amelyben a szerző elemzi a már az 1945 előtt is felfelmerült államosítási javaslatoktól az 1950-es államosításig terjedő időszakot. Ennek természetesen volt előzménye, mert Kempler Kurt már „*A magyarországi gyógyszerészet a századfordulón (1888-1914)*” című könyvében is foglalkozott a témával (17).

Miről szól(hat) a gyásznapi

A gyásznapi általában valamilyen nagyon tragikus eseményhez kötődik és a halállal asszociálódik.

A mi esetünkben tehát a gyógyszerészet gyásznapija a régi gyógyszerészet kivégzésével, halálával lehet kapcsolatos. Nyilvánvalóan azt szándékozik kifejezni, hogy a mintegy 1500 tulajdonost érintő államosítás, a magángyógyszerészet megsemmisítése évtizedekre pontot tett a nyugat-európai típusú gyógyszertárhálózat létének, a magyar gyógyszerészet hagyományokból építkező, organikus fejlődésének végére.

Magyar Gyógyszerésztörténeti Társaság

www.gyogyszeresztortenet.hu

2016. 10. 17.

Ezen felül a tulajdonelvételek brutalitása és kicsinyessége tragikusan érintette számos kollégánkat és családunkat, nemcsak ott és akkor, hanem későbbre hatóan is. Semmiféle kompenzáció nem történt. Nemcsak az 1500 kiebrudalt-kifosztott tulajdonosról van szó, hanem egy teljes fejlődési modell felszámolásáról.

De lépünk hátra és gondolkozzunk el egy pillanatra...

Megszoktuk, hogy a történelmet korszakoljuk, ami viszont elfedheti az egyes korszakokon átfelölő folyamatokat.

Esetünkben a Horthy korszak a szocialista időszakban gyógyszerésztörténeti szempontból nagyon kényes terület volt, hiszen a magángyógyászat rajta volt a kisburzsoá és a polgári stigma, így feltehetően nem volt ajánlatos túlzottan – és főként nem-marxista szempontból – elmélyülni a korszak viszonyaiban.

Így még mindig nagyon kevés és nagyon pontatlan ismereteink vannak ennek az időszaknak a gyógyszerésztörténetéről.

Mi következik ebből?

Az, hogy egy hamis, idealizált kép rögzült a történelemmel nem sokat foglalkozó kollégáink, szakmapolitikusaink fejében az 1945 előtti gyógyszerészetről, hiszen komoly utánolvasást és tanulmányokat igényelne a két Világháború közötti időszak gyógyszerésztörténetének reális megismerése. Ehhez képest a kommunistákat sokkal precízebben és életszerűbben lehet gyűlölni, és még ráadásul a mai gyógyszerész-generációk nagy része a késői szocializmusban szerezte a diplomáját, így abban a rendszerben szocializálódott, tehát úgy gondolja, jól ismeri ezt az időszakot. Ami vagy így van, vagy – legtöbbször – nem, hiszen egyelőre még erről az időszakról sincsenek átfogó és részletekbe menő kutatásaink, számos dokumentum pedig már félé, hogy megsemmisült.

Ha mármost a magyar gyógyászat organikus fejlődésének szétzúzását gyászoljuk az 1500 kollégánkat érintő tulajdonvesztésen túl, a fenti korlátoktól megszabadulva vegyük észre a következőket:

1. **1938-tól:** a régi magyar gyógyászat megsemmisítése a zsidótörvényekkel és más antiszemita jogszabályokkal kezdődött. Ezek következtében 302 db. “zsidó tulajdonú gyógyszertárat” vettek el régi tulajdonosaiktól, ami a magyarországi gyógyszertárak 15,38%-át jelentette (18). Fontos hangsúlyozni, hogy a Horthy korszak kapitalista jellegű volt, így a tulajdonelvételek kompenzációval zajlott, amit részletesen szabályoztak, szemben a magántulajdon szentségét

Magyar Gyógyszerésztörténeti Társaság

www.gyogyszeresztortenet.hu

2016. 10. 17.

- tagadó 1950-es államosítással. Ugyanakkor ez a Tanácsköztársaság rövid időszakát követő második nagyarányú durva állami beavatkozás volt a gyógyszerügyi tulajdonviszonyokba.
- 1944:** A belügyminiszter 170305/1944. és 18287/1944., számú rendeleteivel feloszlatta az Országos Gyógyszerész Egyesületet és az Okleveles Gyógyszerészek Egyesületét. Ugyanakkor a belügyminiszter 170125/1944 sz. rendeletével jóváhagyta az 1939-ben alakult Magyar Gyógyszerészek Nemzeti Szövetsége alapszabályait és elrendelte, hogy a felosztatott egyesületek vagyona a Magyar Gyógyszerészek Nemzeti Szövetségét illeti (19). 1944 folyamán papírhány miatt megszűnnek, illetve összevonásra kerülnek szaklapok. A Magyar Gyógyszerészeti Társaságot (MGYT) nem oszlatták fel, de 1944. 03. 10-én tartotta XX., majd 1947. 03. 11-én a XXI. Közgyűlését. A Társaság lapja 1944 szeptemberétől 1947 áprilisáig nem jelent meg. 1944-ben 1000, 1946-ben pedig 431 fős volt a taglétszám (20).
 - 1944-1945:** a II. Világháborúban jelenlegi – nem teljes – ismereteink alapján - 300 kollégánk vált erőszakos halál áldozatává, akik közül 228 (76%) zsidó származású volt. Becsléseink szerint zsidó származású kollégáink kb. 30-35%-a vesztette életét (18). A II. Világháborúban a magyar gyógyszerértárhálózat nagy része károkat szenvedett. Az országban 119 patika maradt működtető nélkül és a budapesti patikák kb. 67%-a károsodott a harcokban (3). A végzős budapesti gyógyszerészhallgatókat kényszer-kitelepítették Németországba (21, 22).
 - 1948:** a magyar gyógyszeripar államosítása. Megalakult az Állami kezelésbe vett gyógyszerárak Nemzeti Vállalata. Egyesült a Budapesti Gyógyszerész Testület és az Országos Gyógyszerész Egyesület (3).
 - 1949:** megszűnt az MGYT-t, helyette 1951-ben megalakult a Gyógyszerészi Szakcsoport. Megalakul a Gyógyáru Értékesítő Nemzeti Vállalat. Megszűnik a magántulajdonú gyógyszer-nagykereskedelem (3).
 - 1950. július 28** – a gyógyszerárak teljeskörű államosítása.

A fenti lista alapján láthatjuk, hogy a magyar gyógyszerészet organikus fejlődésének tönkretétele már 1938-tól elkezdődött és 1950-ben az államosítással vált teljessé. Ez tehát egy folyamat, amely nem köthető egyetlen eseményhez.

Egyfelől igaz, hogy tőlünk nyugatabbra lévő országok is átmentek az 1945-ig tartó eseményeken, de azután nem a kommunista fejlődési utat kényszerítették rájuk, így gyógyszerészetük is képes volt regenerálódni és nem szakadt meg hagyományokra támaszkodó fejlődésük.

Másfelől, semmilyen rezsim pusztítását-felelősségét nem írja jóvá az, ha az utána következő is folytatja a rombolást.

Magyar Gyógyszerésztörténeli Társaság

www.gyogyszeresztortenet.hu

2016. 10. 17.

Megállapíthatjuk, hogy a magyar gyógyszerészet szétverésében mind a fasiszta, mind a kommunista rezsim, azaz mindkét totalitárius ideológia kivette a részét.

Amennyiben tehát a „gyásznapi” keretében csak az 1950-es államosítás során tulajdonvesztést szenvedett kollégáinkat gyászolnánk azzal a hamis tudattal, hogy ott és akkor, egyszeri húzással semmisítették meg a hagyományos magyar gyógyszerészetet, véleményem szerint súlyos tudományos, erkölcsi és szakmapolitikai hibát követünk el.

Egy magyar gyógyszerészethez kapcsolódó gyásznapi magában kell foglalnia az 1938-1950 közötti időszak represszióinak, kifosztásainak, gyilkosságainak MINDEN áldozatát.

Ennek hangsúlyozása részemről lelkiismereti és tudományos kérdés.

Ami vagy süket fülekre talál, vagy nem.

Hivatkozások

1. *Bayer, I.*: Július 28. a magyar gyógyszerészet gyásznapija: 1950-ben ezen a napon államosították a gyógyszertárakat és a gyógyszerészek, az egészségügy „kizsákmányolói”, a proletárdiktatúra áldozataivá váltak Gyógyszerészet 60. 420-422. 2016.
2. *Écsy, Z.*: Miskolc város gyógyszerészete az államosítás után. Miskolc a millecentenárius évében 2. (Miskolc, 1997).
3. *Böszörményi, J.; Zboray, B.*: A magyar gyógyszerészet helyzete az 1945 utáni években. *Comm. Hist. Artis. Med.* 117-120 (1987)
4. *Kissné Ábrahám Katalin*: A gyógyszertári hálózat kialakulása és fejlődése Békés megyében (1770-1950). Békés Megyei Levéltár
5. *Lóránd, N.*: Adatok Bács-Kiskun megye gyógyszertári hálózatának kialakulásáról és neves gyógyszerészeiről. Bács-Kiskun megyei Múzeumok Közleményei, Separatum - Cumania III. *Historia*. Kecskemét, 145-181 (1975)
6. *Ébel, Z.*: A gyógyszerészet megjelenése és fejlődése Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye déli kerületében /1746 - 1950/. Gyógyszerészdoktori értekezés. SOTE, Gyógyszerésztudományi Kar Egyetemi Gyógyszertára és Gyógyszerügyi Szervezési Oktató Csoport, Budapest, 1984
7. *Jankó-Szabó Sándorné*: A gyógyszerészet megjelenése és fejlődése Veszprém megyében 1700-1950-ig. Gyógyszerészdoktori értekezés. SOTE, Gyógyszerésztudományi Kar Egyetemi Gyógyszertára és Gyógyszerügyi Szervezési Oktató Csoport, Budapest, 1986
8. *Mohr, T.*: Építőkövek a magyar gyógyszerészet 1940 utáni történetéhez. ISBN 963 86268 87, Budapest, Dictum Kiadó, 2003
9. *Dobson Szabolcs* (szerk.): Magyar gyógyszerészek, magyar sorsok, 1924-2003. Önéletírás antológia. ISBN 963 86455 3 9, Budapest, Dictum Kiadó, 2004.
10. A megyei gyógyszertári központos eredményei. *Gyógyszerészet* (4), 250-256 (1960)
11. *Lóránd, N.*: Válasz ifj. Mennér Ödön “Szóljunk hozzá” cikkére. *Gyógyszerésztörténeli Diárium*. Egri Külön (II. 4/8) szám, 1973 november.
12. *Nikolics, K.*: Visszaemlékezés egy mozgalmas évtizedre. *Gyógyszerészet* 37, 171-176 (1990)
13. *Nikolics, K.*: Visszaemlékezés az ötvenes évtizedre (1950-1960). *Gyógyszerészet* 37, 73-78 (1993)
14. *Kempler, K.*: Adatok a hazai közforgalmú gyógyszertárak államosításának történetéhez. I. Államosítási törekvések a dualizmus idejében. *Gyógyszerészet* 32, 89-94 (1988)

Magyar Gyógyszerésztörténeti Társaság

www.gyogyszeresztortenet.hu

2016. 10. 17.

15. *Kempler, K.*: Adatok a hazai közforgalmú gyógyszertárak államosításának történetéhez. II. Tanácsköztársaságtól az államosításig. *Gyógyszerészet* 32, 151-156 (1988)
16. *Kempler, K.*: Adatok a hazai közforgalmú gyógyszertárak államosításának történetéhez. III. Az államosítás és előkészítése. *Gyógyszerészet* 32, 197-203 (1988)
17. *Kempler, K.*: A magyarországi gyógyszerészet a századfordulón (1888-1914). A Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár és Levéltár kiadványa. ISSN 0133-946X, Budapest, 1984.
18. *Szmodits, L.; Dobson, Sz.*: A magyar zsidóság és a holokauszt 1945-ig. Magyar Gyógyszerésztörténeti Társaság. ISBN 978-963-08-9891-1, Budapest, 2014.
19. Magyar Országos Tudósító, 1944. június/21944-06-18 [299]
20. *Zalai, K.*: A Magyar gyógyszerészeti Társaság 50 éve. Magyar gyógyszerészeti Társaság, Budapest, 1974.
21. *Laszlovszky, J.*: Gyógyszerészhallgatók kényszertanulmányútja Németországban az 1944-1945-ös tanévben. I. rész. *Gyógyszerészet* 39, 35-43 (1995)
22. *Laszlovszky, J.*: Gyógyszerészhallgatók kényszertanulmányútja Németországban 1944 december 14 – 1945 október 15-ig. II. rész. *Gyógyszerészet* 39, 35-43 (1995)